

Lapsenmurhien kätketyt taustat

Mona Rautelin: En förutbestäm d sanning. Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll. Omakustanne, luettavissa myös Helsingin yliopiston E-Thesis-tietokannassa. Helsinki 2009. 592 s.

■ Lapsenmurha on rikos, joka edelleen hämmäntää yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Keskiajan ja uuden ajan alun yhteiskunnissa lapsenmurha yhdistettiin tavallisesti lapsen äitiin ja selitettiin naimattoman naisen hällulla välttää aviottoman lapsen tuottama häpeä. Selitys on hallinnut myös pohjoismaista lapsenmurhia koskevaa tutkimusta. Väitöskirjassaan Mona Rautelin analysoi Suomessa vuosina 1702–1807 tehtyjä lapsen-

murhia. Tutkimus kattaa kaiken kaikkiaan 269 lapsenmurhatapausta. Niistä 83 on ollut keskimääräistä tarkemmin dokumentoituja, mutta niukkasa-naisemminkin muistiinmerkityt ovat mukana tarkastelussa. Oikeuspöytäkirjojen ohella keskeinen alkuperäisaineisto koostuu lakiteksteistä ja lakien valmisteluun ja soveltamiseen liittyvistä asiakirjoista. Mukana on myös kansanperinneaineistoja, koska Rautelin sisällyttää tarkasteluunsa oppineen eliitin ja kansan käsitysten vertailun. Tekijälle on annettava tunnustusta runsaasta lähdepohjasta, jonka kokoaminen on edellyttänyt aikaa vievää arkistotyötä.

Myös käytetty tutkimuskirjallisuus on runsas ja monipuolinen. Siinä ovat historian usean osa-alan ohella edustettuina myös folkloristiikka ja lääketiede. Tarkasteluotteessa onkin havaittavissa selvää pyrkimystä monitieteiseen, monelta eri näkökannalta tapahtuvaan tarkasteluun. Painotukset ovat kulttuuri- ja mentaliteettihistoriallisia.

Väitöskirjan vahvimpia puolia on aikaisemman tutkimuksen tulkintoja rohkeasti uudelleenarvioiva ote. Rautelin osoittaa vakuuttavasti argumentoiden, että aikaisemmat tulkinnat avioliiton ulkopuolisen raskauden häpeällisyydestä ja naimattoman naisen häpeäntuntemuksista esimodernissa yhteiskunnassa ovat yksipuolisia eivätkä selitä läheskään kaikkia lapsenmurhia. Analysoimalla oikeuspöytäkirjoja ja lapsenmurhista syytettyjen ja tuomittujen omia kertomuksia sekä yhdistämällä tiedonannot monitieteiseen tulkintamistapaan Rautelin päätyy

siihen, että suurin osa 1700-luvun suomalaisista lapsenmurhista oli itse asiassa onnettomuuksia, joihin vaikutti monta seikkaa, kuten hatara tietämys naisen kehon fysiologiasta ja siitä, miten oli toimittava synnytyksen hetkellä, ylipäänsä kaikkiin raskauksiin liitetyt tabut, yhteisölliseen valvontaan ja puhuntaan liittyvät ongelmat sekä usein ennen kaikkea naisen raskaaksi saattaneen miehen asenne ja toiminta.

Rautelinin tulkintojen mukaan lapsenmurhaajia oli kolme päätyyppiä. Suurin osa oli naisia, jotka eivät suunnitelleet lapsenmurhaa vaan jotka synnyttivät salassa ja joiden lapsi kuoli ja jotka päätyivät esivalan kriminalisoiman salailun vuoksi tuomiolle. Häpeää välttämään pyrkiviä naisiakin lapsenmurhaajien joukossa oli, mutta he olivat vähemmistö; samoin ne naiset, jotka vihasivat odottamaansa lasta ja surmasivat sen tunnekuohon vallassa, joskus hyvin väkivaltaisesti. Siihen, että naisiin suhtauduttiin onnettomuustapauksissakin lapsenmurhaajina, vaikuttivat kulttuurilliset asenteet ja lainsäädäntö, joka kriminalisoi salassa pidetyt raskaudet ja yksinäiset synnytykset. Aviottomasta lasta odottavien naisten oli puolestaan aikakauden tabukäsitysten ja usein myös lapsen isän painostuksen tai välinpitämättömyyden vuoksi vaikea ja mahdotontakin tuoda tilaansa julki ympäröidylleen.

Rautelin lähestyykin lapsenmurhaa prosessina, ruotsiksi *barnamördande*, joka kesti siitä hetkestä, kun nainen tuli raskaaksi, siihen hetkeen, kun hänelle langetettiin tuomio.

Analyysin keskiöön nousee siten myös osallisuus, joka kiinnosti myös aikakauden esivaltaa ja lainsäätäjiä. Lapsenmurhatapausten ohella Rautelin analysoi puolisoita sataa osallisuusjuttua.

Varhaismoderni lapsenmurhaamisprosessi ja siihen liittyneet inhimilliset tragediat tulevat tapausanalyysien kautta havainnollisesti esiin. Lukija tuodaan lähelle aviotoonta lasta odottavien naisten ahdinkoa ja yksinäisyyttä. Valistuksen aikana tunnettu vuosisata näyttäyty yksilötasolla varjopuolien kautta kolkkona ja ymmärtämättömänä aikakautena. Rautelin alleviivaa oikeus- ja sukupuolihistoriallisesti merkittävää seikkaa lapsenmurhasta epäillyn naisen heikosta ellei peräti olemattomasta oikeusturvasta tuoden tutkimuskirjallisuuden kautta esiin, että tilanne oli parempi osissa muuta saman ajan Eurooppaa. Tulkintaa ja kerrontaa havainnollistavat referoitujen tapausanalyysien ohella runsaat tilastolliset esitykset ja liitteet. Teoksen kieliasu on hyvä.

Usean lähdeyttyä ja näkökulman yhdistäminen on haasteellista. Kriittisen lukijan on helppo puuttua jo sinänsä mitavasta kirjallisuusluettelosta puuttuviin yksittäisiin nimekkeisiin. Suurin sisällöllinen puute koskee 1700-luvun suomalaisen yhteiskunnan ja sitä kohdanneiden kehityskulkujen vajavaista kontekstointia. Rautelin jättää vähäiselle huomiolle aikakauden suuret ilmiöt, kuten ison vihan ja pikkuvihan, herätysliikkeiden leviämisen ja individualisointiprosessin, vaikka nekin varmasti vaikuttivat paikallisyhteisöjen

tasolla paitsi lapsenmurhiin myös niitä koskeviin selityksiin ja tulkintoihin. Toinen kontekstointiin liittyvä suuri puute on 1700-luvun Suomen esittäminen kovin homogeenisessä valossa ikään kuin koko väestö olisi elänyt agraarikulttuuristen arvojen mukaisesti. Analyysiä olisi syventänyt kontrastointi Suomen eri osien samoin kuin maaseudun ja kaupungin sekä eri kieli- ja kulttuurialueiden välillä. Kerätty laaja lähdeaineisto olisi mahdollistanut tällaisenkin tarkasteluotteen, joka olisi saattanut tuoda esiin mahdollisia eroja esimerkiksi suomenkielisten ja ruotsinkielisten yhteisöjen tavoissa suhtautua lapsenmurhiin. Turhan homogeenisoiva tarkasteluote tulee esiin myös käytetyssä kansanperinneaineistossa, joka edustaa lähes yksinomaan suomenkielisten alueiden perinnettä.

Vaikka Rautelinin ajatukset ja tulokset välittyvät teoksesta selkeästi, teosta vaivaa rakenteen tietynasteinen jäsentymättömyys, mikä näkyy ylenpalttisina ristiviitteinä ja jo sanotun toistamisena. Teoksen rakenteessa olisikin tarkistamisen ja lyhentämisen varaa. Tiivistäminen olisi myös antanut tilaa edellä toivotulle syvällisemmälle yhteiskuntahistorialliselle kontekstoinnille ja kontrastoinnille.

Teoksessa olisi voinut myös esittää yhteenvedoa häpeän merkityksestä. Vaikka Rautelin esittää vakuuttavat perusteet sille, miksi häpeällä ei voi selittää kaikkia eikä itse asiassa suurinta osaa lapsenmurhatapauksista, häpeällä näyttäisi kuitenkin olleen oma, ainakin epäsuora roolinsa lapsenmur-

haamisprosesseissa: Rautelin käyttää itsekin ahkerasti termejä *heder* och *skam*. Häpeä tai halu välttää häpeää tuotti puhumattomuutta, jolloin raskautta ei tohdittu julkistaa ympäristölle eikä yhteisö puuttunut naisen kasvavaan vatsanseutuun, vaikka esivalta kriminalisoi sekä salasyntytykset että passiivisen osallisuuden. Päinvastoin kuin esimerkiksi Laura Gowing varhaismodernia raskauksia koskevissa tulkintoissaan, Rautelin päätyy korostamaan ympäristön vaikeutta koskettaa epäilyksenalaisen naisen ruumista ja alistaa hänet tarkastukseen.

Rautelinin kirjoittama teos kyseenalaistaa ja uudelleenarvioi rohkeasti aikaisempia tulkintoja. Lapsenmurhien kautta se valottaa paljon laajempiakin kulttuuri- ja mentaliteettihistoriallisia asiakokonaisuuksia.

Marko Lamberg